

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 784.087.68

<https://doi.org/10.28925/2312-5829/2024.4.9>

Анна КИФЕНКО,

викладач вищої категорії Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук,
просп. Л. Каденюка, 16,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7996-1768>
a.kyfenko@kubg.edu.ua

Дана СОПОВА,

викладач Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
доктор філософії,
просп. Л. Каденюка, 16,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0814-6667>
d.sopova@kubg.edu.ua

Христина ГОЛЯН,

викладач Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
просп. Л. Каденюка, 16,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-4891-6794>
k.holian@kubg.edu.ua

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ НАД ТВОРАМИ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ СТУДЕНТСЬКОГО ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

У статті проаналізовано основні принципи роботи над творами церковної музики на заняттях студентського хорового колективу, а саме: принцип домінуючої ролі слова й підпорядкованого значення музики в духовних піснеспівах, що полягає у теологічному розумінні смислу біблійного тексту та професійному донесенні його до слухача; принцип строю, ансамблевої узгодженості та емоційної стриманості в співі, — базується на чистоті інтонуювання, ансамблевій узгодженості усіх елементів хорової звучності, емоційній статиці, змісті церковних піснеспівів; принцип єдності співацького й духовно-морального виховання та навчання, полягає у формуванні моральних, релігійних, емпатійних якостей особистості через спів церковних творів, які несуть внутрішній спокій, гармонію, умиротворення, що підтверджується святими отцями Церкви — Василієм Великим, Іоанном Златоустом, Афанасієм Великим, блаженним Августиним; харизматичний принцип — ґрунтується на понятті «харизма», що означає виняткову обдарованість у певній сфері, включаючи музичні, вокально-хорові здібності, кращі якості лідера-організатора, керівника студентського хорового колективу.

Дані емпіричного дослідження показують, що церковна хорова музика як феномен національної культури зорієнтована на абсолютно духовні цінності, зверненні до внутрішнього духовного світу людини, осмисленні земного буття, зосередженості на самодисциплінованості, самоаналізі почуттів та думок. Наголошено на тому, що церковна хорова музика є високоморальним, дидактичним пластом, біблійний сюжет тексту хорових творів несе у собі виховний потенціал (етос), комплекс духовно-моральних ідей. Церковний спів, на відміну від інших видів мистецтва, є носієм найвищої духовності та моралі. Спів церковних творів сприяє розвитку вокально-творчих навичок: музично-слухової активності, вокального слуху, гостроти інтонуювання, ритму, дикції, пам'яті, почуттю ансамблю тощо.

Ключові слова: стрій, ансамбль, біблійний текст, студентський хоровий колектив, церковна хорова музика, емоційна стриманість, молитовність.

Вступ. Кардинальні зміни в суспільстві, які спричинені різними факторами, завжди ставлять перед людьми ряд складних завдань і вимагають знаходження ефективних рішень. У сфері мистецької освіти та культури це не є виключенням. Система освіти України потребує моніторингу форм, методів та засобів художньо-естетичного виховання особистості. Особливої значущості набуває проблема художньо-естетичного виховання молоді в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах засобами вокально-хорового навчання. Хоровий спів як невід'ємна складова музичного розвитку особистості є багатограним, інтегрованим видом мистецтва, що забезпечує взаємозв'язок фізіологічних, емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів діяльності учасників хорового колективу. Духовне відродження України супроводжується відродженням різних форм вітчизняного мистецтва, серед яких важливе місце посідає хорова музика. Практична робота в студентському хорі спрямована на вирішення повного комплексу важливих завдань: загально-музичного розвитку, вокально-хорового виховання, вивчення та сприйняття музичних творів, а також загально-виховних (формування індивідуальних, національних, загальнокультурних цінностей; естетичне, моральне, громадянсько-патріотичне виховання) та комунікативних (спілкування учасників колективу між собою, з глядачем тощо). Одне із головних місць у репертуарній політиці студентського хорового колективу відводиться церковній музиці як матері хорового мистецтва.

Аналіз літератури. Церковний хоровий спів виступає підґрунтям морального та духовного виховання особистості, домінантним стрижнем навчально-виховної роботи закладів освіти, що стало полем зору вітчизняних (М. Антоненко, Н. Бабіченко, В. Бойко, Д. Болгарського, О. Коломойця, К. Кушнір, О. Мацелюх, О. Сбітневої, С. Світайло, Н. Сиротинської, Ю. Ясіновського, І. Цюряк та ін.) та зарубіжних (І. Ковач, Д. Котка, К. Лун, Ю. Орданського, А. Пярта, Дж. Таверена та ін) науковців. Проблематика, пов'язана з розвитком музично-естетичних, зокрема музичних, здібностей засобами церковної музики, знайшла широке відображення у дослідженнях українських вчених: О. Зосім, Л. Ільчук, І. Кошміної, В. Мартинова, М. Маріо, Ю. Смаковського, І. Цюряк та ін. Наукові розвідки щодо музично-педагогічної системи церковної хорової музики висвітлено у працях О. Демченко, Л. Кустарьова, І. Кошміна, Л. Москальової, О. Марач, Л. Радковської та ін. Феномен позитивного виховного впливу церковної музики на особистість розглядається у працях відомих сучасних композиторів, музикантів, диригентів-практиків, зокрема: А. Авдієвського, А. Болгарського, Ю. Воскобойні-

кової, А. Козир, А. Патер, Р. Подлубняка, Б. Працюк, Г. Шпак, М. Юрченка та ін.

Однак, незважаючи на посилену увагу українських та зарубіжних науковців до цієї проблематики, методична складова питання залишається малодослідженою, а теоретично-методична розробленість — недостатньою. Тому актуальність та практична значущість досліджуваної проблеми залишаються відкритими.

Метою статті є розкриття основних принципів роботи над творами церковної музики на заняттях студентського хорового колективу в теологічній площині.

Методологія. У науковому дослідженні використовувалися такі методи: *теоретичний аналіз наукових джерел* — для виявлення наявних праць з означеної проблеми; *порівняльний аналіз* — для з'ясування педагогічних підходів (компетентнісного та особистісно орієнтованого) щодо вивчення церковної музики на заняттях студентського хорового колективу; *спостереження* — для виявлення виховного впливу церковної музики на формування особистості.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні українська та зарубіжна церковна хорова музика займає особливе місце як в концертному репертуарі студентських хорових колективів, так і в педагогічній практиці в цілому. Сучасні наукові розвідки у сфері репертуарної політики церковної хорової музики у студентських хорових колективах у педагогічному просторі потребують дослідження та вивчення. Ряд дисертаційних досліджень з мистецтвознавства висвітлюють церковну музику як тип духовної культури (І. Цюряк); православну духовну музику в системі української культури кінця ХХ — початку ХХІ століття (М. Антоненко); регентську діяльність як системне явище сучасної православної культури (Ю. Воскобойнікова). У педагогічній науці вивченню даної проблематики присвячені праці М. Маріо («Виховання молоді засобами православної духовної музики»), Ю. Смаковського («Методика формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики»), С. Радюшиної («Практико-орієнтовані форми і методи підготовки педагогів-музикантів до роботи над творами духовної музики»), Л. Московчука («Духовна музика та її роль у вихованні молоді») та ін. Але, як бачимо, методика роботи над творами церковної музики на заняттях саме студентського хорового колективу потребує ґрунтовного дослідження та вивчення. Тому вважаємо, що назріла нагальна потреба у висвітленні основних принципів роботи над творами церковної музики на заняттях студентського хорового колективу.

У даній статті церковна музика розглядається в контексті теології Православ'я. Церковна хорова музика як феномен національної культури зорієнтована на абсолютно духовні цінності,

зверненні до внутрішнього духовного світу особистості, забезпечуючи його осмислення, дисциплінованість почуттів та думок.

Про перші зразки хорового співу йдеться у Святому Письмі. «Ще до створення людини, тільки-но з'явилися на тверді світила небесні, — всі ангели вихваляли Творця голосом великим» (Іов. 38,7). Пророк Ісаїя бачив серафимів, що оточували престол Господа Саваофа і кликали одне до одного: «Свят, Свят, Свят Господь Саваоф! вся земля сповнена слави Його...» (Іс. 6, 3). На честь народження Христа Спасителя віфлеємські пастирі бачили ангелів, які прославляли Новонародженого Христа «...І враз з'явилась з Ангелом сила воїнства небесного, що славило Бога і говорило: “Слава во Вишніх Богу, і на землі мир, між людьми благовоління”» (Єв. Луки 2:14).

Церковна хорова музика є матір'ю сучасного хорового мистецтва. Вона була фундаментом творчості геніальних композиторів, таких як Й. С. Бах, Л. Бетховен, А. Вівальді, В. Моцарт, Г. Гендель та ін. Церковна хорова музика, на відміну від світської, має свою специфіку, культуру та виконавські традиції.

Розвиток української церковної музики нерозривно пов'язаний з функціонуванням церковних хорів, як основних осередків та творчих лабораторій хорових традицій України XVII ст. Церковні хори були надійною школою музичного виховання. Зручний для співу діапазон, розспівність, вокалізація на голосні звуки, помірні темпи, традиційна увага до розбірливості слів — все це виробляло у співаків правильні вокальні навички й формувало ціннісні традиції. В учасників хору розвивався музичний слух, гострота інтонування, ритм, пам'ять, почуття ансамблю, покращувалась дикція. Сприяли відмінній вокалізації й чисті, нередуковані голосні звуки церковнослов'янської мови. Хорові унісоми у церковних хорах зливались за умови ланцюгового дихання та тихого звучання. Досягалось це тонкими нюансами, багатством відтінків і, звичайно, кропіткою, наполегливою працею.

Д. Бортнянський, розвиваючи традиції церковного співу, які в більшості випадків були втрачені під впливом пишності італійського співу, на перший план ставив священний текст та молитовний зміст піснеспівів. У своїх творах та хорових обробках намагався зберегти древні оригінальні мелодії церковної музики. Гранична чистота інтонації, строю, хорового ансамблю та дикції, ясного промовляння слова зароджується у високому канонічному мистецтві, похідного перш за все з церковно-співацької практики. Уникання яскравої динаміки й форсованого звуку на тлі формування особливої «культури звуку» виявлялося генетично сполученим з молитовно-медитативним тонусом саме церковно-співацької практики, що втілювала пограниччя між земним ча-

сом та спогляданням Вічності. «Український національний варіант академічного співу, зародився й розвинувся у церковному середовищі, з якого вийшла практика світського академічного хорового виконавства. У цьому процесі формувався звуковий ідеал українського співу, що визначає якість хорового мистецтва у сьогоденні» (Марач, 2016, с. 177).

Вплив православної духовної культури на формування особистості має комплексний характер, оскільки відбувається синергія між почуттям, волею та свідомістю людини. Через виконання піснеспівів передається духовний досвід людства, реалізуються вищі духовні потреби особистості: у пізнанні, у встановленні гармонії зі світом і самим собою, у відчутті щастя та вирішенні питань про сенс життя, у прагненні до ідеалу та втілення всіх особистісних прагнень (Свт. Іоанн Златоуст, 2010, с. 37).

Фундаментом церковної музики є тексти Святого Письма, в яких весь сенс людського буття. Слово (грец. *λόγος*) — джерело смислу, виразності й краси хорової інтонації. Однією із центральних проблем виконання церковної музики є питання взаємозв'язку Слова та музики, що турбувало святих отців Церкви ще з давніх часів. Свт. Климент Олександрійський говорив: «Словом, а не псалтир'ю, трубою, тимпаном чи флейтою маємо шанувати Бога...». Свт. Василій Великий: «Нехай уста співають, а розум нехай старанно розмірковує над смислом піснеспіву, щоб у співі приймали участь твій дух і твій розум».

Значна роль у хоровому мистецтві, на думку Г. Шпак, відводиться вербальному початку, тобто Слово, репрезентованому в інтонаційному забарвленні. Принципи ангелогласного співу виявляються у домінуванні акапельності, у межах якої найбільш повно виявляється сутність Слова та його вокально-хорового, темброво-інтонаційного забарвлення засобами саме людського голосу як найбільш досконалого інструменту...» (Шпак, 2023, с. 221).

Як бачимо, Слово у творах церковної музики має найвищий сенс і потребує християнського осмислення, компетентісного та особистісно орієнтованого підходів до вивчення. У роботі зі студентським хоровим колективом важливо розуміти сутність духовних текстів, їх приналежність до кола церковних богослужінь, на допомогу хормейстеру мають прийти теологічні знання. Пізнати сутність виконавчого стилю духовних піснеспівів допоможуть праці та висловлювання відомих релігійних мислителів: свт. Дмитра Ростовського, свт. Іоанна Златоуста, свт. Ігнатія Брянчанінова, свт. Василя Великого, свт. Петра Могили, митр. Володимира Собоdana, свт. Іоанна Сан-Франциского та ін.

Церковна хорова музика функціонально поділяється на богослужбову, яка суворо призначена

для богослужіння та паралітургійну (позалітургійну), тому необхідно розмежовувати значення цих двох напрямків та їх виконавчі особливості. Богослужбова церковна музика має особливе значення, пов'язане з визначенням моментів обряду та таїнств богослужінь. Пісні богослужбового чину завжди незмінні й постійні, як правило, вони з нескладним ритмічним та мелодійним малюнком, речитативні. У них головним є канонічний текст, а музика покликана лише розспівати Слово. Паралітургійна музика не пов'язана з богослужбовим циклом і не має суворих канонів виконання, тому виконується у вільнішому трактуванні автора. Написана на церковні тексти, вона призначена для концертного виконання та святкових служб. У цих піснеспівах виразні засоби (мелодія, ритм, гармонія, фактура) складніші й багатші. Нерідко музично-мистецька цінність у таких хорах переважає над змістом канонічного тексту.

Пропонуємо розглянути основні принципи роботи над творами церковної музики, які є обов'язковими у вивченні навчальної дисципліни «Хоровий клас», дані принципи є, на нашу думку, найбільш досконалими та ефективними.

Принцип домінуючої ролі Слова і підпорядкованого значення музики в духовних піснеспівах. Даний принцип, без перебільшення, можна вважати основним у церковній хоровій музиці. Цей принцип є важливим орієнтиром не тільки для авторів духовних піснеспівів, але й для виконавців. Спів — це форма подачі богослужбового тексту, донесення його до свідомості слухача. У храмах музика як сильний елемент присутня на кожному богослужінні. Крилатий вислів «Головне у церковних хорових творах не музика, а словесний текст» стає майже нормою або вихідним правилом для авторів і хорових аранжувальників духовних піснеспівів. Нерідко студенти хорового колективу є півцями й церковних хорів, тому даний принцип є актуальним для кожного учасника хору.

На чіткість та виразність вимови текстів впливає правильна робота артикуляційного апарату та дикція, тобто коректність рухів органів мови, повне фізичне звільнення артикуляційного апарату від напруги. Зосередженої уваги потребують правила виконання церковних творів, а саме: темп, агогіка, фонетика церковнослов'янської мови, динаміка, фразування та ін. Фонетика церковних піснеспівів має суворо відповідати нормам церковнослов'янської мови, яка є мовою богомислення і молитви, мова православного богослужіння. Робота над церковними хоровими творами характеризується взаємозв'язком фізіологічних, емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів діяльності особистості, активізацією чуттєвих механізмів естетичного сприймання, слухотворчого, музично-слухового контролю.

Принцип строю, ансамблевої узгодженості та емоційної стриманості в співі. Голос співака, що виконує духовні піснеспіви, повинен мати цілий спектр музично-виконавських компонентів. Святі отці неодноразово стверджували, що праведне життя — вже є спів. «Бог велить, щоб твоє життя було псалмом, який складався б не із земних звуків, але керувався б небесними висотами, чистим і виразним звучанням. Щоб у співі приймав участь твій дух і твій розум. Християнський спів має бути співом серця, висловленням думки... Ніщо так не окрилює дух, ніщо так не відриває від землі та з уз тілесних, ніщо так не наповнює любов'ю до мудрості, як спів злагоджений, як пісня священна, складена за правилами рифми» (Свт. Іоан Златоуст, 2010, с. 37).

Водночас спів церковних творів має бути злагодженим, ритмічним, ансамблево узгодженим. Свт. Григорій Ніський у своїй книзі «Про псалми» вказує на безпосередній зв'язок музики псалмів з музичною злагодженістю Всесвіту, вважаючи, що «злагоджений спів, у свою чергу, вселяє нам упорядкованість життя». Тобто, злагодженість хорового співу, з точки зору хорознавчої науки, — це перш за все кропітка робота над мелодичним та гармонічним строем, ансамблем в усіх його видах. Це ті головні питання, які постійно у полі зору кожного керівника хорового колективу та регента церковного хору.

Наступним, обов'язковим компонентом церковної музики є емоційна виразність та стриманість, статичність, тобто «нічого занадто» по відношенню до сили голосу кожного співака, високих звуків діапазону. «Співати розумно» — основна вимога канонічних правил церкви. На думку сучасних регентів-практиків Д. Болгарського, В. Бойко, Ю. Воскобойнікової, І. Сахно, Р. Подлубняка, М. Цололо та ін., спів тоді розумний, коли співак проникає змістом словесного тексту, осмислено виспіває всі логічні наголоси, утримує природну, натуральну вимову голосних і приголосних звуків. Основною проблемою у роботі керівників студентських хорових колективів є передусім незнання традиційного стилю церковної музики, її жанрової приналежності, особливостей стилістики. Нерозуміння змісту піснеспівів веде до неповноцінного сприйняття і виконання даного жанру, тому що стильова точність духовного хорового твору залежить від осмислення змісту тексту. Інакше глибинний сенс її залишається недоступним.

Принцип єдності співацького й духовно-морального виховання та навчання. За Р. Шуманом, закони моралі ті, що й закони мистецтва. А. Макаренко стверджує: «Виховує все, люди, речі, явища, але перш за все і більше всього — люди» (Майба, 2015, с. 154). Педагогічний вплив музичного мистецтва на особистість підтверджується історією людства. У древніх народів музика й спів мали

важливе значення у справі виховання юнацтва й неодмінно входили до кола наук, що викладаються у школах. Народні правителі музику та спів використовували як допоміжний засіб для досягнення політичних та соціальних цілей.

Церковна музика є одним із головних компонентів художньої культури. Вивчення та аналіз текстів Св. Письма змушують думати, співпереживати, аналізувати. «Наставляйте один одного псалмами, гімнами та духовними піснями, співаючи та оспівуючи в серцях ваших Господу...» (Єф. 5:19; Кол. 3:16). Позитивність впливу цер-

ковного співу на людей підтверджується християнськими письменниками й вчителями церкви. Так, Свт. Василій Кесарійський (Великий) вбачав у мистецтві дивовижну силу, здатну примиряти, об'єднувати людей через хоровий спів. Блаженний Августин стверджує: «Спів псалмів душі прикрашає, ангелів на допомогу закликає, демонів проганяє. Додає віру, надію, любов; як сонце просвічує, як вода очищає, як вогонь обпалює, гнів проганяє, всяку лють втихає — це невпинна хвала Богу». Цар Давид у книзі «Псалтир» закликає до хвали Господньої у шістдесят шостому псалмі (рис. 1).

**Ѡг. ЦѠрствѠ земнѠѠ, побѠйте
бѠѠ, воспобѠйте гдѠвн,
Ѡд. ВозшѠдшемѠ на нѠо
нѠсѠ на востокн: сѠ, дѠстѠ
глѠсѠ своемѠ глѠсѠ силѠ.
Ѡе. ДадѠте глѠвѠ бѠовн: на
ѠнѠн велелѠпота ѠгѠ, Ѡ
силѠ ѠгѠ на ѠблацѠхѠ.
Ѡс. ДѠвенѠ бѠѠ во стѠхѠ
своѠхѠ: бѠѠ ѠнѠевѠ, тѠѠ
дѠстѠ силѠ Ѡ держѠвѠ
людемѠ своѠмѠ.
БѠгословѠнѠ бѠѠ.**

Рис. 1. Псалом 66 царя Давида

Свт. Афанасій Великий говорив: «Господь, бажаючи щоб мелодія була символом духовної гармонії душі, призначив співати псалми мірно і читати їх співуче. Добре співаюча людина налаштовує свою душу в рівність, приводить її природне становище, не піддається збентеженням, а навпаки — робиться здатною до піднесених думок і отримує прихильність до благ майбутнього; налаштувавшись за мелодією слів, вона забуває про пристрасті...» (Болгарський, 2014, с. 234).

Даний принцип реалізується через духовно-моральне виховання співаків, ключовим аспектом якого є особистісна духовність керівника студентського хорового колективу. Диригент перш за все має бути хорошим прикладом моральних якостей, створювати атмосферу довіри, щирості, справедливості, природності, простоти. На думку В. Сухомлинського, тільки духовно багатий, морально довершений педагог здатний збагнути складну, часто сповнену суперечностей душу вихованця і плекати у неї паростки духовності (Баранюк, 2022, с. 84).

У порівнянні зі світськими хоровими творами, окрім тексту та мелодії, духовні піснеспіви мають ще й третю важливу складову — *молитовний духовний стан*. Біблійний сюжет тексту хоро-

вих творів несе у собі виховний потенціал (етос), комплекс духовно-моральних ідей. М. Маріо акцентує увагу на виховній сутності церковної музики, яка полягає в єдності морально-патріотичного змісту тексту й емоційно-естетичної мелодики, несе в собі теологічний зміст і сприяє моральному, естетичному, громадянсько-патріотичному вихованню молоді, має позитивний комплексний вплив на особистість людини, її психофізіологічну, емоційну, інтелектуальну та фізіологічну сферу (Маріо, 2000, с. 13).

Аргументовано, що неабиякої уваги потребують правила виконання церковних творів, де вагоме місце відводиться фонетиці церковнослов'янської мови, темпу, агогії, динаміці, фразуванню тощо. Фонетика церковних піснеспівів має суворо відповідати нормам церковнослов'янської мови, яка є мовою богомислення і молитви. Ця величава мова є для нас священною, вона ніколи не вживається в побуті, для вираження життєвих потреб. На ній здійснюється таємниче спілкування кожного православного християнина з Богом, це мова православної церкви.

Харизматичний принцип. Даний принцип ґрунтується на понятті «харизма» (з грец. *charisma* — милість, божественний дар), що оз-

начає виняткову обдарованість в певній сфері, включаючи музичні, вокально-хорові здібності, кращі якості лідера-організатора, у нашому випадку — керівника студентського хорового колективу. Таланти людини, отримані ним від Бога, не мають бути приховані, а віддані на служіння людям, у контексті нашої статті — студентам. До основних завдань керівника студентського хору входить сприйняття інформації, осмислення її, передача іншим учасникам колективу, досягнення необхідного результату, що вимагає від диригента володіння рядом як професійних, так і психолого-педагогічних якостей. Індикатором свідомості диригента є його руки та внутрішні творчі емоційні імпульси, які включені в процес керування хором.

Вагомим аспектом харизматичного принципу є наявність організаторських здібностей керівника студентського хору, а саме: ініціативність, вимогливість, винахідливість, здатність поєднувати різні види роботи, психологічний такт, спостережливість, самоконтроль і витримка, комунікативність. Педагогічна воля — одна з основних якостей, необхідних для успішної диригентської діяльності, що виявляється у доведенні своїх планів і намірів до завершення.

Проблемним питанням співу церковної музики виступає дуальність почуттєвості та релігійних норм стриманості, і навіть деякої суворості. Лейтмотивом церковного хорового співу є гармонія душевного стану людини, духовне зростання особистості.

Важливою складовою харизматичного принципу в роботі над церковною хоровою музикою, на нашу думку, є приналежність диригента православної церкви, практична діяльність у сфері релігійних інститутів, високоморальність та духовність, що є запорукою розкриття духовних хорових творів у їх теологічній та хорознавчій площинах. За Г. Шпак, хоровий диригент завжди мав ознаки видатної харизматичної особистості. Його високий професіоналізм, поєднаний з духовним лідерством, завжди був запорукою народження високого хорового мистецтва, максимально наближеного саме до канонів ангелогласного співу (Шпак, 2023, с. 222).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, основні принципи роботи над творами церковної музики на заняттях студентського хорового колективу спрямовані на осягнення божественного смислу піснеспівів, їх сакральності, змісту, символічності, жанру. Церковна хорова музика є високоморальним, дидактичним пластом, що розвиває кращі особистісні якості — співчуття та любов, милосердя, сприяє вихованню почуття краси та гармонії. Вивчення церковної музики є невід'ємним компонентом формування духовності студентів, їх загальнохорового виховання. Церковна хорова музика відіграє вагомую роль в усвідомленні вищих людських цінностей, є матір'ю всього хорового мистецтва.

Подальшого обґрунтування та дослідження потребують питання репертуару творів церковної музики студентських хорових колективів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко М. М. Духовна музика православної традиції в творчості сучасних українських композиторів: Православна духовна музика у творчості сучасних українських композиторів: традиції та трансформації. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : науковий журнал. № 1 (46). Київ : Вид-во НМАУ, 2020. С. 78–88.
2. Баранюк, І. Г. (2022). Василь Сухомлинський про мистецтво слова вчителя та проблеми сучасної педагогічної комунікації. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (207), 83–89.
3. Диякон Дмитро Болгарський. Божественна Літургія: Навч. Посібник. — К., 2014. — 536с.
4. Марач О.М. Український звуковий ідеал в художній лабораторії хорової творчості. Музичне мистецтво ХХІ століття — Історія, теорія, практика: збірник наукових праць Інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобицьк — Кельце — Каунас — Алмати, 2016. С. 175–180].
5. Маріо Р. Виховання молоді засобами православної духовної музики у закладах освіти України (кінець ХІХ — поч. ХХ століть): автореф. дис.на здоб.наук.ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М. Д. Маріо: Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Харків, 2000. — 19 с.
6. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого / пер. укр. мовою канд. богослов'я, протоієрея Михайла Марусяка. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2010. Т. 5. Кн. 1.
7. Шпак Г. С. Ангелогласся як основа хорового співу східнослов'янської традиції та хорової спадщини К. Пігрова. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2023. № 3. С. 218–224.
8. Tkach, M., Oleksiuk, O., Kosinska, N., Kyfenko, A. (2022). Posnonclassical Practices in the Content of Higher Art Education. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(6), 206–214.
9. Oleksiuk, O., Bondarenko, L., Cherkasov, V., Kosinska, N. & Maievskaya, A. (2019). Innovative Model of Communicative Practices. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(2), 2019, pp. 244–252. ISSN 2147-0626

REFERENCES

Antonenko, M. M. (2020). Pravoslavna dukhovna muzyka u tvorchosti suchasnykh ukrainskykh kompozytoriv: tradytsii ta transformatsii [Orthodox Sacred Music in the Works of Modern Ukrainian Composers: Traditions and Transformations]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho / Journal of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, 2020, No. 1(46), Kyiv: UNTAM Chaikovsky, 78–88 [in Ukrainian].

Baraniuk, I. H. (2022). Vasyl Sukhomlynskyi pro mystetstvo slova vcytelia ta problemy suchasnoi komunikatsii [Vasyl Sukhomlynsky on the Art of the teachers Speech and the Problems of Modern Pedagogical Communication]. *Naukovi zapysky, Seriya: Pedagogichni nauky*, 207, 83–89 [in Ukrainian].

Dyiakon Dmytro Bolharskyi (2014). Bozhesvenna Liturhiia: navchalnyi posibnyk. Kyiv, 536 [in Ukrainian].

Marach, O. M. (2016). Ukrainskyi zvukovy ideal v khudozhnii laboratorii khorovoi tvorchosti. *Muzychne mystetstvo XXI stolittia — Istoriia, teoriia, praktyka*: zbirnyk naukovykh prats Instytutu muzychnoho mystetstva Drohobyskoho derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych — Keltse — Kaunas — Almaty, 175–180 [in Ukrainian].

Mario, R. (2000). Vykhovannia molodi zasobamy pravoslavnoi dukhovnoi muzyky u zakladakh osvity Ukrainy (kinets XIX — poch. XX stolit): avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky», Khark. derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody, Kharkiv, 19 [in Ukrainian].

Povne zibrannia tvoriv sviatytielia Ioana Zolotoustoho. (2010). Per. ukr. movoiu kand. bohoslovnia, protoiereia Mykhaila Marusiaka, Kyiv: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvi Kyivskoho Patriarkhatu, T. 5. Kn. 1 [in Ukrainian].

Shpak, G. (2023). Anhelohlassia yak osnova khorovoho spivu skhidnoslovianskoi tradytsii ta khorovoi spadshchyny K. Pihrova [Angel Singing as the Basis of Choral Singing of the East Slavic Tradition and Choral Heritage of K. Pihrov]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 3, 2023, 218–224 [in Ukrainian].

Tkach, M., Oleksiuk, O., Kosinska, N., Kyfenko, A. (2022). Posnonclassical Practices in the Content of Higher Art Education. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(6), 206–214 [in English].

Oleksiuk, O., Bondarenko, L., Cherkasov, V., Kosinska, N. & Maievska, A. (2019). Innovative Model of Communicative Practices. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(2), 2019, pp. 244–252, ISSN 2147-0626 [in English].

Anna KYFENKO,

Candidate of Pedagogic Sciences (PhD),
Lecturer at Applied College "Universum"
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7996-1768>
a.kyfenko@kubg.edu.ua

Dana SOPOVA,

PhD, Lecturer at Applied College "Universum",
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-0814-6667>
d.sopova@kubg.edu.ua

Khristina HOLIAN,

Lecturer at Applied College "Universum",
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-4891-6794>
k.holian@kubg.edu.ua

THE BASIC PRINCIPLES OF STUDYING WORKS OF CHURCH MUSIC IN THE CLASSES OF THE STUDENT CHORAL GROUP

The article analyses the main principles of studying works of church music in the classes of the student choral group, namely: the principle of the dominant role of the word and the subordinate meaning of music in spiritual songs, which develops theological understanding of the Bible text meaning and its professional delivery to the listener; the principle of arrangement, ensemble coherence and emotional restraint in singing which is based on the purity of intonation, ensemble coherence of all elements of choral sonority, emotional statics of the content of church hymns; the principle of the unity of singing and spiritual and moral education and training consists in the formation of moral, religious, empathetic qualities of the individual through the singing of church works that bring inner peace, harmony, peace, which is confirmed by the holy fathers of the Church Basil the Great, John Chrysostom, Athanasius the Great, blessed Augustine; the charismatic principle is based on the concept of "charisma", which means exceptional giftedness in a certain field, including musical, vocal and choral abilities, the best qualities of a leader-organizer, leader of a student choir.

Empirical research data show that church choral music as a phenomenon of national culture is oriented towards absolutely spiritual values, appeals to the inner spiritual world of a person, comprehension of earthly existence, concentration on self-discipline, introspection of feelings and thoughts. It is emphasised that church choral music is a highly moral, didactic basis, the biblical plot of the text of choral works carries educational potential (ethos), a complex of spiritual and moral ideas. Church singing, unlike other forms of art, is a carrier of the highest spirituality and morality. Singing church works promotes the development of vocal and creative skills: musical and auditory activity, vocal hearing, sharpness of intonation, rhythm, diction, memory, sense of ensemble, etc.

Keywords: musical arrangement, ensemble, Bible text, student choir, church choral music, emotional restraint, prayerfulness.

Стаття надійшла до редакції: 31.07.2024

Прийнято до друку: 26.12.2024